

LAUSUNTO: LUONNOKSESTA HALLITUKSEN ESITYKSEKSI YLEISTUKEA KOSKEVAKSI LAINSÄÄDÄNNÖKSI

Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/10556/2024

Diakonissalaitos kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä yleistukea koskevaksi lainsäädännöksi.

Diakonissalaitos on yleishyödyllinen säätiökonserni, joka rakentaa oikeudenmukaisempaa yhteiskuntaa. 157-vuotias säätiö tarjoaa yhdessä omistamansa yhteiskunnallisen yrityksen Rinnekotien kanssa vaikuttavia sosiaali- ja terveyspalveluja erityistä tukea tarvitseville ihmisille. Toiminnasta saadulla tuotolla tuemme kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevia yleishyödyllisen työmme kautta.

Yleistä

Sosiaaliturvauudistuksen tavoitteena on aikaansaada yksi yleistuki sisältäen perusosan elämiseen, asumisosan asumiseen ja harkinnanvaraisen osan viimesijaiseksi turvaksi. Lausunnoilla oleva esitys koskee yleistuen ensimmäisessä vaiheessa työttömän yleistukea, jossa korvattaisiin työmarkkinatuki ja peruspäiväraha yleistuella. Toistaiseksi yleistuen nimi on harhaanjohtava ja saavutettavuuden kannalta haasteellinen, sillä se ei viittaa suoraan työttömyyteen. Siirtymävaiheessa on panostettava selkeään viestintään ja turvattava haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten etuuksien saanti. Lähtökohtaisesti Diakonissalaitos pitää kannatettavana, että etuuksien hakemista selkeytetään ja yksinkertaistetaan. Monimutkainen tukijärjestelmä johtaa herkästi etuuksien alikäyttöön erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten osalta ja byrokratia vie paljon voimavaroja tilanteissa, joissa niitä on rajallisesti.

Yksinkertaistamisen tavoitteesta huolimatta yleistuki kytketään entistä tiukemmin moniin eri velvoitteisiin, mikä voi kasvattaa niiden henkilöiden riskiä jäädä ilman esitettyä tukea, joiden toimintakyky on alentunut. Sosiaaliturvauudistuksessa on huomioitava täsmä- ja osatyökykyisten mahdollisuudet osallistua työelämään toimeentuloaan vaarantamatta silloin, kun esimerkiksi oma terveys tai elämäntilanne ei mahdollista täyspäivästä työskentelyä. Työnteon on aina oltava kannattavaa. Nuoret pääsevät usein osa-aika- ja keikkatyön avulla työelämään kiinni ja sitä kautta saavat työkokemusta sekä uusia työmahdollisuuksia tulevaisuudessa. Näitä mahdollisuuksia on monimutkaistettu ja vaikeutettu jo aiemmin tehdyllä työttömyysturvan suojaosan poistolla ja tällä hetkellä valmistelussa on muitakin sosiaaliturvaan liittyviä muutoksia, jotka vaikuttavat olennaisesti työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien toimeentuloon. Esimerkiksi toimeentulotukeen esitetty velvoite ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi kohdistettaisiin kokoaikatyön hakemiseen, jolloin se olisi perusosan alentamisen uhalla velvoittavaa myös silloin, kun työkykyinen työllinen ei työskentele täysipäiväisesti, yritystoiminta ei ole kannattavaa tai opintoihin ei ole mahdollista saada opintotukea.

Kokonaisvaikutusten arviointi vaikeutuu, kun esitykset ja muutokset tuodaan päätettäväksi vaiheittain. Myös esityksessä todetaan, että arviointiin liittyy paljon epävarmuuksia (s. 26). Tällä hetkellä lausuntokierroksella on esimerkiksi työttömyysturvan 2 luvun säädösmuutokset, jotka tulisivat sovellettaviksi myös yleistuessa. Esityksen mukaan työnhakuun, työnhakijan palveluprosessiin sekä työnhakua ja työllistymistä tukeviin palveluihin liittyviä työttömyysturvaseuraamuksia kiristettäisiin. Nykyisin seuraamukset ankaroituvat neliportaisesti työnhakijan laiminlyöntien toistuessa, eikä ensimmäinen laiminlyönti johda työttömyysturva-oikeuden menettämiseen. Jatkossa ensimmäisestä laiminlyönnistä asetettaisiin seitsemän kalenteripäivää kestävä korvaukseton määräaika. Laiminlyöntien toistuessa työnhakija menettäisi oikeutensa työttömyysetuuteen toistaiseksi, kun nykyisin vastaava seuraamus asetetaan vasta laiminlyöntien toistuessa neljännen kerran vuoden kuluessa. Samanaikaisesti lausunnoilla olevassa toimeentulotuen esityksessä on esitetty, että jos toimeentulotuen saajan työttömyysturvaetuuden maksu on keskeytetty työttömyysturvalaissa säädettyjen sanktioiden johdosta, saajan toimeentulotuen perusosaa alennettaisiin. Näiden kaikkien esitysten sekä tulevien yleistukeen myöhemmin yhdistettävien tukien kokonaisvaikutusten arviointi tulisi tehdä laadukkaasti ja läpinäkyvästi.

Tarveharkintaisuuden ja resursoinnin haasteet

Yleistuen saamisen edellytykset vastaisivat pääosin nykyiselle työmarkkinatuella keskeisiä ominaisuuksia, kuten tarveharkinta, odotusaika ja osittainen etuus vanhempiensa taloudessa asuvalle (s. 36). Yleistuen saamisen kriteerit siis tiukentuisivat tietyissä tapauksissa tällä hetkellä muun muassa peruspäivärahaa saaneiden osalta. Esimerkiksi työssäoloehdon täyttäneillä ja vanhempiensa luona asuvilla tuen suuruus todennäköisesti pienentyisi yleistuen piiriin siirtyessä, muuttuen osittaiseksi yleistueksi.

Tarveharkintaisuus kasvattaa yksittäisen viranomaisen vastuuta. Esimerkiksi Kelan omissa selvityksissä kuntoutuksen palveluiden arviointiin liittyen on havaittu, että virkailijat kokevat tämän haastavaksi. Yleistuessa tarveharkinnan soveltaminen myös niihin, jotka nykyisin ovat oikeutettuja peruspäivärahaan, laajentaisi tarveharkinnan piirissä olevaa henkilöstöjoukkoa, kasvattaen Kelan työntekijöiden työmäärää. Tarveharkintaisuus voi muodostua ongelmalliseksi erityisesti niille henkilöille, jotka ovat työkyvyttömiä tai osatyökykyisiä, mutta eivät täytä työkyvyttömyyseläkkeen ehtoja. Riskiryhmiin kuuluvat myös nuoret, joiden toimintakyky on alentunut, sekä muut vaikeassa työmarkkina-asemassa olevat.

On tärkeää varmistaa, että haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden oikeus tukeen toteutuu oikea-aikaisesti ja tarkoituksenmukaisesti. Kokemuksemme mukaan nuoret hyötyvät kokonaisvaltaisesta ja pitkäaikaisesta tuesta. Resurssit kunnissa vaihtelevat merkittävästi, ja riittämätön resursointi voi johtaa eriarvoisuuteen palveluiden saatavuudessa ja päätöksenteossa. Diakonissalaitos on huolissaan siitä, miten tuen saanti käytännössä toteutuu. Siirtymävaiheessa tulee turvata haavoittuvassa asemassa olevien tuet sekä huolehtia riittävä resursointi tiedonantoon ja kohtaavaan työhön.

Vaikutuksista työllisyyteen ja toimeentuloon

Esityksessä ehdotetaan työvoimaviranomaiselle velvollisuutta järjestää työttömyyden pitkittyttä yleistuen saajalle kolme perättäistä muutenkin palveluprosessiin kuuluvaa työnhakukeskustelua lähtökohtaisesti läsnätapaamisena. Alle 25-vuotiaille keskustelujen määrä olisi kuusi. (s. 37.) On sinänsä kannatettavaa, että tukea alle 25-vuotiaille kasvatetaan. Kasvokkain tapahtuvien työnhakukeskusteluiden on havaittu joissain tutkimuksissa nopeuttavan työllistymistä etänä tapahtuvaan asiointiin verrattuna. Huolenamme kuitenkin on, miten käytännössä resurssit ehdotuksen toteuttamiseen pystytään turvaamaan, kun tiedetään, että jo tällä hetkellä ei pystytä vastaamaan olemassa olevaan tarpeeseen. Työllisyyspalveluiden kuormittuessa odotusajat pidentyvät, mikä vaikeuttaa erityisesti jo haavoittuvaisessa asemassa olevien ihmisten asemaa ja työllistymismahdollisuuksia. Toivomme, että työllisyyspalveluilla olisi mahdollisuus kohdentaa palveluita tarkoituksenmukaisesti palvelutarve ja yksilölliset tilanteen huomioiden.

Esityksessä säädetään työllistämistä edistävien palvelujen ajalta maksettavasta yleistuesta. Säädöksen mukaan työllistymistä edistäviin palveluihin osallistuvan työnhakijan toimeentulo turvattaisiin yleistuella. On tärkeää, että työllistämistä edistäviin palveluihin luetaan myös kolmannen sektorin tarjoama sosiaalinen kuntoutus. Esimerkiksi Diakonissalaitoksen Vamos auttaa työn ja koulutuksen ulkopuolella olevia nuoria löytämään oman polkunsä. Vuonna 2024 palvelun päättäneistä nuorista 50 prosenttia siirtyi työ- ja koulutuspoluille. Vamos-palvelu tuottaa yhteiskunnallista hyötyä ja on kustannusvaikuttuvaa.

Esityksessä ehdotetaan, että osittaisen yleistuen osalta vanhempien tulorajaa nostettaisiin 2500 euroon kuukaudessa, kun nykyään työmarkkinatuen osalta summa on kuukaudessa 1781 euroa. Ehdotus vanhempien tulorajojen korotuksesta on kannatettava. Vanhempien tuloraja on ollut hyvin alhainen ja pienikin ylitys on johtanut työmarkkinatuen puolittumiseen. Tämä on vaikeuttanut nuorten aikuisten mahdollisuutta osallistua yhteisen talouden hoitamiseen ja vaikeuttanut itsenäistymistä. Olemme eri mieltä esityksen arvioinnista siitä, että tällä olisi työllisyyttä lievästi heikentävä vaikutus. Näkemyksemme mukaan korotus on tosiasiasä niin pieni, että merkittävää kannustinloukkua ei synny. Toisaalta vaikka tulorajan korotus on positiivinen, on huomioitava, että osittaisen yleistuen suuruus itsessään on kuitenkin matala. Tarveharkintaisuuden myötä myös aiemmin peruspäivärahaa saaneilla, vanhempiensa luona asuneilla tuen suuruus pienenee aiemmasta merkittävästi. Vaikutusten arviointi on tämän muutoksen osalta puutteellista, sillä osittaisen etuuden tarkastelussa on keskitytty ainoastaan nykyisiin osittaista työmarkkinatukea saaviin.

Lisätietoja:

Miinukka Tuominen-Hakoila, vaikuttamistyön päällikkö, miinukka.tuominen-hakoila@hdl.fi, 040 705 8256